

РЕФОРМИ ДЛЯ УКРАЇНИ

«Завдання критики – дослідження причинного зв'язку та доцільності застосування засобів – буде нескладним тоді, коли причина й наслідок, мета й засіб будуть у близькому зв'язку один із одним».

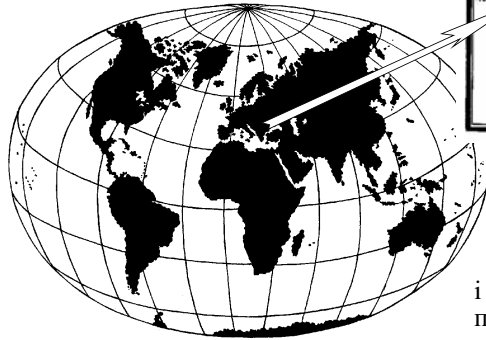
Карл фон Клаузевіц

На початку липня минулого року в швейцарському місті Лугано відбулася Конференція з відновлення України. Вона показала, що конкретний план будівництва модерної Української держави наразі відсутній, бракує її виразної моделі. «Немає цілісного стратегічного бачення, яку, власне, країну пропонується збудувати. Немає логіки (стратегії) реалізації бачення. Немає узгоджених між собою стратегічних планів» (Андрій Длігач, доктор економічних наук, професор КНУ імені Т. Шевченка, футуролог). Робочі групи, треба думати, існують й працюють над проектами. Питання лише в тому, наскільки вони реалістичні. Дискусія про післявоєнну відбудову й розвиток України триває.

Точно спрогнозувати майбутнє вкрай важко. В умовах війни слід враховувати одразу кілька сценаріїв розвитку подій. Непросто зрозуміти якими можуть бути рамки завершення вогневого протистояння.

Нинішня російсько-українська війна є війною екзистенційною. У разі перемоги московії загине Українська держава, українська нація, її культура, мовна, історія. Невмотивовані очікування багатьох українців швидкої перемоги над ворогом на тлі вкрай складних викликів, що постали перед країною, можуть коштувати суспільству надто дорого.

У політиці немає простих рішень. А надто коли йдеться про військову стратегію, мистецтво перемоги. Прогнози неминучої звитяги України, які регулярно з'являються в масмедіа, передчасні. Ворог сильний і підступний. Разом з тим категоріями перемоги однозначно треба мислити. І майбутнє слід планувати вже зараз. Бо «коли згорить кремль і на нашу землю прийде мир, нам всім доведеться скласти іспит на право жити у цій новій Україні, на право називатися людьми» (Майкл Мишкало, журналіст). Україна повинна мати план, спеціальну доктрину стосовно майбутнього співіснування з Росією або її уламками.

2009 року побачила світ документальна книга директора приватної розвідувально-аналітичної організації STRATFOR Джорджа Фрідмана (George Friedman) «Наступні 100 років: прогноз подій XXI століття» («The next 100 years: a forecast for the 21st century»). В ній автор намагається передбачити основні геополітичні події та тенденції. Він, зокрема, зазначає: «Для забезпечення основ своєї національної безпеки сучасній Росії треба панувати у Білорусі і в Україні. <...> Україна і Білорусь для Росії – все. Якщо ці країни потраплять в руки ворога (наприклад, вступлять у НАТО), Росія опиниться в смертельній небезпеці. Від кордону з Білорусією до Москви – трохи більше 300 км. Від кордону з Україною до Волгограду, колишнього Сталінграду, – менше 300 км. Без Білорусі та України ця глибина зникає. <...> Врешті-решт країна розвалиться і без війни (як вже розвалювалася в 1917 році, і це сталося знову – в 1991 р.), а незабаром після 2020 р. впаде військова потужність Росії».

Чи варто сподіватись на такий оптимістичний для України сценарій? Покласти край довготривалій війні дуже складно. Про перемир'я з державою-терористом начебто не думаємо. Априорі заперечуємо. Однак не відкидаймо, що у світі є сили, які використовуватимуть найрізноманітніші способи і методи, аби тихцем започаткувати перемовини між Києвом і Москвою. Це тривіально. Представники Папи Римського спільно з китайцями взялися вирішуватимуть це питання. Так, Папа вважає, що по-

вернення окупованих територій України – це політична проблема. На його думку, аби досягти миру – «сторони повинні говорити одне з одним». Переслідують свій інтерес і країни Африки, пропонуючи мирний план протиборчим сторонам, аби змусити їх сісти за стіл переговорів. Прем'єр Угорщини Віктор Орбан закликає до мирних переговорів України та Росії. Він заявляє, що Україна не здатна перемогти РФ, а для того, щоб зупинити війну, треба укласти угоду між Москвою та Вашингтоном. Китай переконаний, що єдиним способом закінчення російсько-української війни є «політичний діалог» ворогуючих сторін, оскільки, на думку китайців, війна в Україні – це питання політичне. Таку тезу озвучив речник міністерства закордонних справ Китаю Мао Нін. Понад те, перебуваючи з візитом в ЄС, спецпредставник Китаю дипломат Лі Хуей запропонував подарувати РФ окуповані українські території...

Якщо це станеться, то реакція українців, безумовно, буде негативна і викличе обурення. Заперечити підступність хитрого політичного культу, який сприйматиметься, як зрада, буде вкрай складно. Але як досягти перемоги? Чи є в Україні реальні шанси виграти війну на виснаження? 23 травня очільник Федеральної розвідувальної служби Німеччини (BND) Бруно Каль (Bruno Kahl) в інтерв'ю Deutsche Welle заявив, що Росія здатна на довгу війну, оскільки має в своєму розпорядженні достатні запаси зброї і може залучити додаткові людські ресурси у вигляді мобілізованих і добровольців: «Тому, якщо Захід не буде дуже організовано підтримувати Україну і чинити опір, то стратегія Путіна, яка передбачає ставку на довгострокову перспективу і масу, може увінчатися успіхом».

Своєю чергою глава чеського Ген-

штабу генерал Карел Ржека в інтерв'ю BILD закликав громадськість підготуватися до «поганого сценарію» – сценарію «довгої війни». Мовляв, результат війни залежить не тільки від танків і бронетранспортерів, а від багатьох інших факторів.

В якому стані перебуває українська економіка? Помовчимо. І не лише через війну. Як і хто порядкував в економіці упродовж трьох десятиліть начебто знаємо або принаймні здогадуємось. Якийсь час Україна, ймовірно, буде утриманкою США і ЄС. А в перспективі що? Китайці начебто налаштовані на інвестиції, але Пекіну наперед потрібен одноосібний господар, з яким можна домовитись персонально. У виразно демократичній Українській державі китайським капіталовкладенням навряд чи буде зашишно.

Перемога у війні та можливі варіанти її закінчення – різні речі. Перефразирую «про перемир'я», про припинення військового протистояння можуть тривати як завгодно довго, а бойові дії за інерцією триватимуть. Військову перемогу складно перевести в перемогу політичну. Інакше кажучи, поразка Росії на полі бою ще не означає повноцінної перемоги України.

Зрештою, що таке перемога? Військовий історик й теоретик, класик стратегії ХХ століття сер Бесіл Генрі Ліддел Гарт писав, що **«перемога – це мир, кращий за попередній»**.

Це надзвичайно важливе визначення. Бо перемога для нас – це коли Україна перебуватиме у безпеці, коли московія апріорі не загрожуватиме нашій батьківщині. Вихід ЗСУ на кордони України зразка 1991 року – це ще не перемога. Найімовірніше, що на території РФ і далі порядкуватиме

ФСБ під прикриттям якогось політичного режиму. Якщо відкинути варіант співіснування України та Росії за варіантом Південної та Північної Кореї, то Кремль намагатиметься налагодити відносини з повною українською владою, традиційно переслідуючи свої імперські інтереси. Отже, Україні потрібна надійна безпекова парасолька. Росія не становитиме небезпеки для України, лише коли перестане бути імперією. А це апріорі неможливо для штучного етнополітичного утворення, незнайомого з принципами демократії. Сподіватися на демонтаж РФ на національні держави передчасно.

«Навіть найкращий результат війни ніколи не приведе до розпаду Росії, яка тримається на мільйонах російських віруючих грецької конфесії. Навіть якщо вони завдяки міжнародним договорам будуть роз'єднані, так само швидко знову з'єднаються один з одним, як знаходять шлях один до одного роз'єднані крапельки ртуті». Щоправда, цю думку Отто фон Бісмарк висловив у ХІХ столітті...

Відверто кажучи, ще неясно яким після перемоги буде українське суспільство, якою буде поведінка політичної еліти. Погляньмо на сучасну Грузію, яка програла в протистоянні Росії...

15 років тому українська політична еліта обрала власні економічні інтереси замість відстоювання демократичних принципів будівництва держави. У Верховній Раді під час російсько-грузинської війни навіть помаранчева коаліція не визнала Росію агресором. Поведінка тодішньої прем'єрки Юлії Тимошенко була виразно проросійською.

Існує ймовірність того, що «муд-

рий народ» забуде про справжні причини неготовності України до війни, забуде про агентуру Кремля, яка, можна припустити, опинилась на високих посадах не без сприяння президента та його найближчого оточення, забуде про причини швидкої окупації південних українських територій, забуде, хто причетний до трагедій буч, ірпенів і гостомелів.

Можна припустити, що «мудрий народ» (чи обманутий?), який вже не раз демонстрував свою нехіль вчити уроки історії, забуде як акурат до 24 лютого 2022 року тривали пошуки миру «в очах путіна», не пам'ятатиме про портнових і коломойських, про «велике будівництво», про політичний дует ермака-козака, про засекречені оманські зустрічі, про вагнергейт, про інспіровані політичні справи проти патріотів-військових, про згортання ракетних програм, про злочинне відведення військ і розмінування південних територій, про суперечливі заяви на кшталт «можемо збільшити армію вдвічі, але за що будемо будувати дороги?» тощо.

2021 року в популістському посланні до Верховної Ради Зеленський озвучив вкрай сумнівну з позиції здорового глузду ідею щодо прямих переговорів із російською стороною: «І ми повинні сказати правду, що ми не можемо зупинити війну без прямих переговорів з Росією».

Діючим українським президентом не був узятий на озброєння досвід Вінстона Черчилля періоду Другої світової війни – британський прем'єр не призначав на ключові посади «своїх» людей. Натомість кадрові призначення нинішнього очільника Української держави далеко не найкращі. Допущено чимало помилок. А часу на їх виправлення – обмаль.

Непрофесіоналізм очільника держави та його найближчого оточення призвів до численних людських трагедій, до окупації 20 відсотків території країни. Через небажання попередити населення про реальну загрозу війни сотні тисяч українських громадян померли й загинули, зазнали принижень і катувань в умовах окупації, був завданий удар по економіці, а ще зруйновані житла, промислові будівлі та об'єкти.

Попри перелічені втрати, ймовірність того, що українці не вимагатимуть покарання владців, причетних до драм, трагедій і злочинів на державному рівні, таки існує.

Складається враження, що декому в Україні нетерпеливості провести вибори до парламенту в умовах во-

енного стану, попри те, що така ініціатива може виявитись руйнівною для держави, для її внутрішньої єдності.

Так, 20 травня інформаційна агенція «Главком» повідомила: «У президентському оточенні роблять ставку на розкритку нового партійного проекту... За інформацією джерел «Главкома», в керівництві «Слуги народу» займатися реанімацією пропрезидентської сили під новим брендом буде віцепрем'єр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій Михайло Федоров.... Політична партія з модною зараз назвою «Дія» вже зареєстрована у славнозвісних Горішніх Плавнях Полтавської області. Заснована 21 грудня 2021 року і належить до когорти численних так званих «сплячих партій». Жодних слідів її політичної діяльності знайти не вдалося»...

Чи домінуватимуть у повоєнній Україні принципи й засади міжнародного права? Загроза автократії існує. Вже зараз можна говорити про узурпацію влади в країні колишніми шоуменами. Глава президентського офісу фактично став віцепрезидентом. Парламентсько-президентська країна по суті перетворилась у президентську.

Владці плутають воєнну цензуру з цензурою політичною. У висліді неодноразово слушно критикований загальноукраїнський інформаційний телемарафон «Єдині новини» може перетворитись на один з факторів серйозної загрози для майбутнього країни – скочування в авторитаризм після довгоочікуваної перемоги. Тож питання чи українці справді європейці залишається відкритим...

Самого лише бажання жити по-новому після довгоочікуваної перемоги недостатньо. Треба провести інвентаризацію не лише засобів виробництва, але й думок, світогляду, переоцінки суспільних цінностей, моралі. Як домогтися найскорішого формування і втілення в життя чітких, зрозумілих для всіх громадян України життєво необхідних принципів і правил? Хто зможе генерувати системні реформи?

Як ніколи актуальна проблема лідера нації. «Зараз важлива тільки та людина, яка на щось здатна, яка має мужність бачити і приймати речі такими, які вони є насправді» (Освальд Шпенглер).

Державі потрібні люди, які не прагнуть особистого збагачення, комфорту, а бажать достатку для громадян. Ці люди мають бути втіленням справедливості, любові до своєї країни і свого народу. Чи є в Україні такі люди?

«Жоден державний діяч, жодна партія, жоден політичний мислитель не почуває себе настільки впевнено, щоб сказати правду. Всі вони брешуть, всі зливаються в один хор зніженої і неосвіченої маси, яка вимагає, щоб завтра все стало як раніше і навіть краще, хоча державні мужі і господарські керівники мають краще знати страхотливу дійсність. Але яких вождів ми маємо сьогодні...» (Освальд Шпенглер).

Нікуди не шезла внутрішня небезпека. Вона найбільша і найпідступніша. «Якщо подивитися на історію української нації та Української держави в глибину віків і у недавнє минуле, без великих зусиль можна встановити, що основними факторами, які спричиняли їхній упадок – упадок нації і упадок держави – були: **зовнішня агресія і внутрішня зрада**». Це непроминальне спостереження знаного українського історика Ярослава Дашкевича, на жаль, постійно знаходить своє підтвердження – навіть під час війни в Україні спостерігається високий рівень корупції, а рівень компетенції державного апарату не завжди на належному рівні, колаборанти не відчувують загрози од правоохоронців, все ще продовжує діяти московська агентура.

Більшість громадян України вважають корупціонерів у владі «внутрішніми ворогами» країни. Про це свідчать результати опитування Центру Разумкова на замовлення ZN.UA – 15 травня 2023 року.

1996 року головний редактор знаменитого журналу «Культура» Єжи Гедройц, який уважно спостерігав за соціально-економічними процесами в Польщі, в інтерв'ю журналові «Універсум» навів цікавий приклад: «З усією критичністю ставлячись до міжвоєнного періоду, треба визнати, що в Речі Посполитій суспільство мало почуття державності та обов'язку щодо вітчизни. Фінансові службовці, які становили найчисленнішу частину державних працівників, оплачувались дуже низько. Незважаючи на це, хабарництва майже не існувало. Кількість скандалів, економічних афер, пов'язаних з політичними колами, також була мінімальною».

Україні потрібне законодавство, яке зробить не вигідним корупційну складову керування державними інституціями. Вже зараз, під час кровопролитної війни, постають численні питання, передусім адресовані владі: чи правильно вона оцінює ситуацію у світі та у власній країні? чи геть усе робить для того, щоб світ зрозумів Ук-

раїну і підтримав належним чином її народ у боротьбі з підступним ворогом? чи щиро прагне демонтувати олігархічно-бюрократично-корупційну систему? чи почала виробляти ефективну програму дій боротьби з колаборантами? чи наважиться влада демонтувати неправову судову систему? чи політичний провід Української держави має незламну волю здійснити соціальні та економічні перетворення тощо? «З поганими законами і хорошими чиновниками цілком можна правити країною. Але якщо чиновники погані, не допоможуть і найкращі закони» (Отто фон Бісмарк).

Можливо, для підвищення ефективності Національного банку України є сенс запропонувати очолити його Віктору Ющенку? Адже саме він зумів успішно провести грошову реформу. Саме під час його керівництва НБУ в 1998 році вдалося уникнути фінансової кризи. Хай там як, але 1997 року за рейтингом впливового фінансового журналу Global Finance Віктор Ющенко увійшов до шістки найкращих банкірів світу...

Треба визнати, що особливої довіри до існуючої в Україні системи влади немає. Її представники, декларуючи реформи, не дотримуються жорсткості у виконанні поставлених завдань, відходять од міжнародно визнаних норм, частенько вдаючись до мухлювання та фальсифікацій. У ви-

Поява колишнього президента України Віктора Ющенка на політичних заходах у Вашингтоні з приводу законопроекту «Про перемогу України» – поганий знак для Зеленського. Це означає, що США шукають нейтральну політичну постань для початку якогось політичного процесу

сліді не втілена судова та антикорупційна реформа, не реалізована реформа державного управління та управління державною власністю, не з'явилась довіра до митниці. Банальна аксіома: якщо війну буде програно на внутрішньому фронті, зовнішній фронт не має значення.

Після досягнення миру політичні партії мають ухвалити низку спільних рішень – як ефективно проводити реформи, на яких засадах модернізувати країну, як здійснювати децентралізацію та розвиток місцевого самоврядування тощо.

Як цього досягнути? «Ми відповідаємо не тільки за те, що робимо, але й за те, чого не робимо». Чи нинішня українська влада знайома з цією важливою сентенцією від Конфуція? Треба визнати, що політиків-державників в Україні таки обмаль. Попри війну, чимало представників влади, колишньої і нинішньої, балансуючи між власним бізнес-інтересом, війною та миром, геть втратила відчуття країни – не розмовляє з народом (хіба на рівні одержавленого телемарафону з його не надто високим рейтингом), не розуміє потреб суспільства. За помилки своїх політиків українці дорого платять. Але й сам народ розплачується за свій невдалий політичний вибір.

Воєнний стан – найсприятливіший час для здійснення різноманітних реформ. Історією доведено. Коли навісає небезпека, дуже швидко стає зрозумілим, що головне, а що другорядне, що діяти треба негайно, без розкачки і не завжди в білих рукавичках. Відтак перемагає той, хто спроможний

оперативно ухвалювати рішення та максимально ефективно використовувати наявні ресурси. Правильні, але запізнілі заходи – прямий шлях до поразки. Президент може чудово порозумітися з іноземними партнерами і привернути на свій бік чужинецьку аудиторію, однак далеко не найкращим чином реагувати на запити українців. Тож відчуття існування внутрішньої небезпеки в державі не щезає.

Знаменитий німецький економіст Адольф Вебер (1876-1963) свого часу висловив непроминальну думку: *«Економічна майбутність не належить державам з найбільшим людським потенціалом, не тим, що володіють найбільшими природними багатствами, і не тим, які мають найкраще технічне обладнання, а тільки тому народному господарству, яке зуміє ввести в економічний процес найбільш розумово та духовно талановитих працівників, які зуміють оптимально гармонізувати всі виробничі елементи».*

Існує добре перевірена методика економічної (і не тільки) політики. Стандартна схема оцінювання та аналізу існуючої ситуації (подаємо за «Das Lexikon der Wirtschaft»): прогноз розвитку – визначення цілей – порівняння існуючої цілі із запланованими – альтернативні заходи – аналіз прогнозу «ex-ante» – вибір заходів і засобів – аналіз прогнозу «ex-post».

Чи вдалося українській владі реалістично оцінити ситуацію та поставити правильний діагноз? Чи ретельно проаналізована ефективність соціально-політичної системи? Чи на-

лежним чином перевірена придатність інструментарію для реалізації соціально-політичних цілей? Питання до певної міри риторичні. Бо коли справжні причини проблеми безпомилково встановлені, стає зрозуміло, які саме оптимальні засоби треба застосувати для здійснення визначених реформ.

Коли дискутують про новітній «план Маршалла для України», то його переваж розуміють як набір фінансових дотацій. Це вкрай спрощене трактування програми економічної допомоги європейським державам після Другої світової війни американського проекту. Тоді економіка європейських країн швидко відновлювалась передусім завдяки новітнім заокеанським технологіям і винаходам. Повоєнна економіка ряду розвинутих країн Західної Європи (Франції, Нідерландів і Великої Британії) була достатньо потужна й самодостатня, тому на довоєнний рівень вийшла ще до початку втілення плану Маршалла (1948 рік). Він надав європейським країнам технічного прискорення. Окупаційна влада, яка порядкувала в Німеччині, для відновлення цієї країни використовувала економічну політику, розроблену в США. Японці взяли за модернізацію «країни Сонця, що сходить» 1952 року. Південна Корея – 1962-го.

З Україною інакше. Її економіка ослаблена війною: значні втрати в інфраструктурі, аграрному та індустріального комплексі. Великі людські втрати. За рік, що минув після початку широкомасштабної агресії, економіка впала більш ніж на 29 відсотків. Споживчий ринок скоротився на 40 відсотків. Ймовірно, що після війни Україна залишиться без грошей. Вже сьогодні бюджет держави наполовину наповнюється фінансами наших західних партнерів.

Демографічна криза вже дається взнаки. 5 мільйонів українців виїхали за кордон. Соціологічні опитування стверджують, що повернеться близько половини. Кількість людей, які створюють продукцію, зменшиться. Слід очікувати масового виїзду за кордон демобілізованих військових для воз'єднання з членами сімей, для працевлаштування. Країна перетворюється на країну пенсіонерів

Сьогодні Німеччина до певної міри є турецькою, Франція – значною мірою є арабською. Чи може трапитись, що, приміром, китайці (в'єтнамці, афганці, індуси, північнокорейці) кількісно переважатимуть корінне населення України? Якщо українці не матимуть бажання поверта-

тися на батьківщину, то така демографічна зміна цілком можлива.

Можна створювати безліч стратегій майбутнього, однак якщо владці не розуміють навіщо це треба державі, її громадянам, то нічого путнього не буде. Потрібна чітка візія бачення перспектив, чітке розуміння, хто є надійними партнерами України.

Україна займає либонь перше місце в світі щодо нереалізованих стратегій. «У мене немає часу думати стратегічно. Я часто думаю тактично в інтересах України» (Володимир Зеленський).

Коли Україна отримала незалежність, то власного плану будівництва сучасної держави не було. Її громадяни продовжували жити в парадигмі ССРСР, вчорашні номенклатурники визначали долю країни. Інерція постсоветської системи шалена. Виклики, які стоять перед суспільством, величезні.

В ССРСР бенефіціаром усіх п'ятилітніх планів і вигодоздобувачем була КПСС. «Ум, честь і совість епохи» розпоряджалася фінансами, керувала людьми, економікою тощо. З проголошенням незалежності на держустановах змінилися лише вивіски, які прикрасив тризуб. Звісна річ, за три десятиліття багато чого змінилося в економічних підходах. Але...

Треба визнати, що нинішня Українська держава, її державний апарат – це уламок ССРСР, де УССР була відведена роль сировинного придатку, ланки всеосяжного економічного механізму, який створював сяку-таку додану вартість. Її самостійно жодна з п'ятнадцяти так званих советських республік не творила.

«План Маршалла для України» передусім має сприяти зміні структури економіки, а не її відновленню в довоєнному, аграрно-сировинному, постсоветському вигляді – наочному прикладі однієї з найвідсталіших частин Європи. Технічна допомога для модернізації української економіки вкрай важлива – конче треба здійснити перехід од аграрно-сировинної економіки до технологічної, утворивши комплекс модерних виробництв з високою доданою вартістю продукції.

Настав час переосмислити Україну як державу. Дати відповідь на питання, що таке сучасна Українська держава і які функції на неї покладено. Питань і проблем дуже багато. Приміром, як ефективно будувати новітню Україну, якщо енергетика в руках однієї людини? Продовжувати й далі платити хабарі олігарху/олігархам?

Українські політики й політологи, громадські діячі й журналісти чомусь

переконані, що існує потреба в «перезавантаженні держави». Фігура мовлення? Спеціалісти з комп'ютерних технологій добре знають справжню суть терміну «перезавантаження» – reboot (перезапуск). йдеться про restart (перезапуск) комп'ютера через перезавантаження операційної системи. При цьому вона сама **жодних змін не зазнає**.

Інакше кажучи, «перезавантаження» неефективної соціально-економічної та політичної системи в жодному разі не поліпшить її якості. **Жодних змін вона не зазнає**. Ті, хто в політичній риториці вдається до помилкових термінів і сентенцій (приміром, «перезавантаження держави»), мають чітко усвідомити, що українська реальність потребує не «перезавантаження», а **кардинальної заміни «операційної системи»**.

Більшість наших проблем – у системі влади, яка створила умови, за яких у державі високі посади обіймають не професіонали, а пристосованці. Основні критерії виживання в такій системі: лицемірство, аморальність, підлість, зрадливість, боягузтво, покірність.

Державно-патріотична свідомість найперш має бути у влади. Інакше – поразка. На всіх фронтах. Новітню Українську державу треба перезаснувати реальними діями, не теревенячи на кухнях чи блукаючи електронними хащами інтернету та відважно критикуючи на YouTube недоліки зловорожого системи. Україна потребує не ефемістичного «перезавантаження», а радикального «перезаснування». Україна потребує відвоювання – гесопікіста. Українським громадянам, налаштованим на європейський вибір, потрібна якісна політична, соціальна, культурна, економічна альтернатива. Треба визначитись з пріоритетами, цінностями й принципами. Мусимо реалізувати себе у своїй державі. Громадянський націоналізм має сказати своє слово. *«Нація перемагає у своїй країні тільки тоді, коли її очолює еліта, наснажена філософією націоналізму»* (Джузеппе Мацціні).

Не випускаючи з рук автомата, Україні треба провести кардинальні реформи – в державному апараті, в правоохоронних органах, у війську. Здійснити цю операцію, без запровадження елементів авторитаризму годі – представники корумпованих структур і відомств чинитимуть/чинять запеклий опір наведенню ладу в державі.

Аби збудувати успішну країну Голда Меїр радила прирівняти корупцію до зради батьківщини та зробити про-

фесії **військових, вчителів та лікарів найоплачуванишими і найшанованишими**. А ще п'ята прем'єр-міністерка Ізраїлю закликала співгромадян працювати, працювати і працювати, «бо ніхто, крім вас, не захистить вас, ніхто не нагодує вас, крім вас самих, і ваша країна потрібна тільки вам і більше нікому».

Головна помилка, зроблена українським суспільством у 1991 році, полягає в тому, що не було виконане правило, відповідно до якого, за будь-якої докорінної зміни державного ладу, повинні відбутися Установчі збори (УЗ).

Невеличка історична довідка. 12 жовтня 1917 року Центральна Рада ухвалила законопроект про вибори до Українських Установчих Зборів – конституанти українського народу, завданням якої було встановити новий лад і затвердити конституцію Української держави. Малій Раді доручалося затвердити закон та провести вибори до УУЗ, які мали відбутися на основі загального, рівного, прямого й таємного голосування, з дотриманням принципу пропорційного представництва. Виборчим правом могли скористатися особи обох статей у віці понад 20 років. До Українських Установчих Зборів мало бути обрано 301 члена (1 депутат від 100 000 населення).

III Універсалом Центральної Ради днем виборів до Українських Установчих Зборів було призначено 27 грудня 1917 (9 січня н. ст. 1918) року, а днем скликання – 9 (22 н. ст.) січня 1918-го. Цей документ (III Універсал), зокрема, передбачав: *«До Установчих Зборів України вся влада творити лад на наших землях, давати закони й правити належить нам, Українській Центральній Раді, й нашому уряду – Генеральному Секретаріатові України»*.

Скликати Українські Установчі Збори в січні 1918 року не вдалося. Вибори відбувалися вже в умовах війни з Росією. В неокупованих більшовиками районах України було обрано лише 171 члена майбутніх Установчих зборів...

Скликати Установчі збори треба було в 1991 році, або, принаймні, у 2004-му, одразу після Помаранчевої революції. Навіть 2014 року, попри російську агресію, треба/можна було скликати конституанту.

Коли наприкінці XX століття на політичній мапі світу постала новітня Українська держава, в її народі не запитали, який політичний та економічний лад він хоче мати, як має бути організована влада і якими повнова-

женнями ця влада може володіти. Українці отримали національну та соціальну свободу, але як нею розпорядитися – не з'ясували. Атрофоване советською владою відчуття господаря, персональної відповідальності, ідентичності призвело до сумних наслідків. До влади перманентно приходили політичні авантюристи, пройдисвіти від бізнесу, колаборанти. Так, народ їх обирав – кандидати на владні посади обіцяли багато гарного, але внаслідок невдалої структури організації влади обіцянки легко забувалися. Народні обранці самі визначали і продовжують визначати свій статус, свої повноваження і привілеї. У висліді маємо Верховну Раду, зайняту головним чином тим, що вона упереваж лобіює інтереси того або іншого клану, маємо Президента, який усе може, але ні за що не відповідає, і кабінет міністрів, котрий по суті нічого не може, але відповідає за помилки, допущені очільником держави. Офіс президента – ніби паралельна система влади, не передбачена Конституцією. За такої ситуації політична і фінансова корупція в державі сягає величезних розмірів, а сукупний інтелект нації, моральність суспільства стрімко деградує.

За будь-якого державного будівництва треба виходити з принципу, що тільки народ є джерелом влади, визначає її структуру, повноваження і відповідальність перед ним, народом. І тільки народ може вирішити, при якому соціальному ладі він хоче жити. Все це має передувати створенню структур влади і визначатися через обрані народом Установчі Збори.

Важливий нюанс: делегати Установчих зборів, після виконання покладених на них функцій уже більше ніколи не матимуть права займати

виборні державні посади. Це найважливіша умова для створення нормальних, відповідальних структур влади, створення не «під себе».

На всіх етапах підготовки скликання Установчих зборів надважливим є забезпечення стабільності функціонування чинного державного механізму та убезпечення його від впливу ворожих спецслужб та олігархату.

Перше завдання Установчих зборів – визначити соціально-економічний устрій. Він повинен забезпечити умови для зростання добробуту країни та її громадян, дотримання свобод і соціального захисту.

Не може бути мови про недоторканність виборних осіб владних структур. Так само неприпустимі всілякі індульгенції вищим державним чиновникам після закінчення їхніх повноважень.

Незалежність судів гарантується такими правилами: судді обираються народом, тобто одержують судову владу безпосередньо з рук суверена, судді не можуть бути змінені виконавчою владою, і утримання судів та суддів повинно бути визначене Установчими Зборами і закріплене Конституцією. Надалі ніхто не може змінити розмірів їхнього утримання, тобто виконавча влада позбавляється можливості управляти судами за допомогою додавання їм матеріальних благ або, навпаки, обмеження.

Змінити суддів або усунути їх від посад можуть тільки виборці, і для цього повинен бути вироблений чіткий механізм. Для нагляду за діяльністю судів має бути створений виборний орган, незалежний від інших структур влади. Судова влада повинна бути обмежена судом присяжних.

Наочний приклад. Вища ланка судової влади Казахстану була успішно реформатована шляхом залучення авторитетних представників британського судочинства. Відтак інвестор у Казахстані почувається захищеним. З країн ЄС до Румунії були запрошені спеціалісти з охорони правопорядку і безпеки. Наслідки також позитивні.

Будь-які розмови про те, що суд присяжних дорогий і «не по кишені» державі – блеф. Держава і суспільство зазнає значно більших збитків через зловживання суддів, рішення яких контролюються лише рішеннями вищих судових інстанцій, тобто тим же суддівським корпусом, що, як і нижчий, може бути корумпований...

Сам принцип відсторонення членів Установчих Зборів від влади і неучасть їх у виборних владних струк-

турах у майбутньому гарантує, що при встановленні меж повноважень, привілеїв майбутніх гілок влади вони будуть створювати їх не «під себе». Це найважливіша умова для створення нормальних, відповідальних структур влади.

Установчі Збори мають розділити гілки влади, визначити повноваження і відповідальність кожної гілки влади, граничну кількість державних чиновників і розміри їхнього утримання. Ці норми повинні бути зафіксовані, і надалі ніяка гілка влади не може їх перевищувати. Має бути заборонене так зване «делегування повноважень» від однієї гілки влади іншій. Бо саме через таке делегування повноважень виконавча влада звикло підпорядковує собі інші структури, у результаті демократія замінюється авторитарним режимом і деспотією. Певні ознаки такої небезпеки в Україні, на жаль, проглядаються...

Скликати Установчі збори треба, попри скептицизм тих, хто переконаний, що коли на кораблі оголошується аварійна тривога, аврал, то дебати про зміни до корабельного статуту не починаються.

Скликати Установчі збори треба через те, що саме вони можуть і мають продемонструвати громадянам України зрозуміле бачення майбутнього, визначити національні пріоритети, сформулювати чітку стратегію розвитку держави та ухвалити реалістичний план здійснення реформ.

Ми перебуваємо в новій реальності. Війна вступає в нову фазу. Сьогодні заради європейського вибору, заради підтвердження своєї європейської ідентичності сотні тисяч українців щодня ризикують власним життям на полі брані та в заплілі.

Тож Установчі збори мають засвідчити, що Україна (при всій різноманітності та відмінності у поглядах її громадян) є представницькою демократією, якій притаманні змагальний виборчий політичний процес, відкрита ринкова економіка, верховенство права, свобода слова, незалежні ЗМІ, ефективне місцеве самоврядування.

Але чомусь спливають в пам'яті рядки з поеми Юрія Рибчинського «Поїзд»:

*В нас реформаторів – три сотні.
Реформи де? – напередодні.
Де наші велетні народні?
Померли всі – напередодні.
Шляхи у нас – безповоротні.
Шляк трафив їх напередодні...*

Олег К. РОМАНЧУК